

Більш того, не кожна фізична особа наділена правоздатністю, має дієздатність, що залежить від рівня розвитку свідомості і волі та деяких інших чинників, обумовлених правом.

З викладеного випливає, що не кожна фізична особа може бути суб'єктом соціальної активності (діяльності по реалізації суспільних потреб та інтересів). Що ж стосується невід'ємних особистих благ людини, то вони підлягають охороні незалежно від будь-яких соціальних якостей і зв'язків людини.

Отже, якщо свобода особи може розглядатися як комплекс прав та обов'язків, наданих людині державою, то особиста свобода є насамперед сукупністю реальних можливостей, що дозволяють повсякденно реалізувати надані їй права й покладені на неї обов'язки. Свобода особи, на наш погляд, поняття більш широке, ніж особиста свобода, і містить у собі останнє. Якщо свобода особи може розглядатися як комплекс прав і обов'язків, наданих людині державою, то особиста свобода є насамперед сукупністю реальних можливостей, що дозволяють повсякденно реалізувати надані людині права і покладені на неї обов'язки. Виходить, що особиста свобода є комплексом реальних можливостей людини за своїм розсудом постійно самовиражатися (само реалізовуватися) як особистість і як громадянин.

О. П. Горох, к.ю.н., доцент, доцент кафедри галузевих правових наук Національного університету «Києво-Могилянська академія»

ЩОДО СИСТЕМИ ТА ПІДСИСТЕМ НОРМ ПРО ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД ПОКАРАННЯ

У тезах актуалізується питання системи та підсистем норм про звільнення від покарання. Висловлюються пропозиції щодо розв'язання цієї наукової проблеми.

В тезисах актуализируется вопрос системы и подсистем норм об освобождении от наказания. Высказываются предложения относительно решения этой научной проблемы.

In the theses the issue of system and subsystems of norms about discharge from punishment is actualized. Proposals for solving this scientific problem are expressed

1. Види звільнення від покарання закріплені не лише у розділі XII Загальної частини КК України «Звільнення від покарання та його від-

бування», а й в інших розділах Загальної частини КК, у Кримінально-виконавчому та Кримінальному процесуальному кодексах України та навіть у постанові Пленуму Верховного Суду України. Доводиться констатувати, що у кримінально-правовій доктрині види звільнення від покарання інколи розглядаються безсистемно, розрізнено. Проте на підставі вивчення законодавства кримінального блоку можна вести мову не просто про види звільнення від покарання, а про *систему норм про звільнення від покарання*.

На нашу думку, *система норм про звільнення від покарання* – це передбачена законом вичерпна й обов’язкова для суду (за наявності підстав) цілісна множинність видів звільнення від покарання (елементи системи), на якій ґрунтуються відповідні *підсистеми норм про звільнення від покарання*. Для системи норм про звільнення від покарання кримінально-правовою доктриною мають бути розроблені загальні засади та принципи звільнення від покарання¹.

Виокремлення у кримінально-правовій доктрині системи норм про звільнення від покарання та певних її підсистем не є штучним і має належне теоретичне підґрунтя. Кримінальне право як галузь – це підсистема системи права. У кримінальному праві можна виділити дві підсистеми інститутів: підсистему інститутів Загальної частини кримінального права і підсистему інститутів Особливої частини кримінального права. У свою чергу, окремі інститути Загальної частини кримінального права, зокрема, інститут покарання має також свою підсистему – інститут окремих видів покарань, інститут призначення покарання, інститут звільнення від покарання. Отже, висновок про існування системи норм про звільнення від покарання та певних її підсистем ґрунтується на відповідній побудові (структурі) кримінального закону.

2. Підсистеми норм про звільнення від покарання можна групувати за різними підставами (критеріями). Не претендуючи на вичерпне викладення цього питання (воно потребує самостійного ґрунтовного висвітлення), позначимо лише деякі підсистеми. Так, у системі норм про звільнення від покарання, вважаємо, можна виділити: підсистему норм

---

¹ Горох О. П. Принципи та загальні засади звільнення від покарання як проблема соціального замовлення // Правова доктрина – основа формування правової системи держави : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 20-річчю Нац. акад. прав. наук України та обговоренню п’ятитомної монографії «Правова доктрина України», Харків, 20–21 листоп. 2013 р. – Х. : Право, 2013. – С. 657–661.

про види звільнення від покарання при ухваленні вироку; підсистему норм про види звільнення від покарання при виконанні вироку; підсистему норм про звільнення від покарання; підсистему норм про звільнення від відбування покарання; підсистему норм про заміну покарання більш м'яким; підсистему норм про пом'якшення покарання.

Видається, що підсистеми норм про звільнення від покарання можна згрупувати також за критерієм категорій осіб, які є засудженими. Зокрема, на нашу думку, видається логічним виокремити: 1) підсистему норм про звільнення від покарання неповнолітніх; 2) підсистему норм про звільнення від покарання вагітних жінок; 3) підсистему норм про звільнення від покарання жінок, які мають дітей; 4) підсистему норм про звільнення від покарання військовослужбовців; 5) підсистему норм про звільнення від покарання осіб, які захворіли на тяжку хворобу. При цьому кількість підсистем норм про звільнення від покарання може збільшуватися залежно від поєднання у межах певної категорії осіб відповідних характеристик. Так, у межах зазначених підсистем норм про звільнення від покарання можна виділити, наприклад, ще й такі підсистеми: підсистему норм про звільнення від покарання неповнолітніх; підсистему норм про звільнення від відбування покарання неповнолітніх; підсистему норм про звільнення від покарання неповнолітніх при ухваленні вироку; підсистему норм про звільнення від відбування покарання неповнолітніх при виконанні вироку.

3. Підсистеми норм про звільнення від покарання – це не просто якийсь абстрактно-теоретичний «набір» видів звільнення від покарання для відповідної категорії осіб. Відповідна сукупність видів звільнення від покарання для певної категорії осіб утворює певну систему норм про звільнення від покарання, що стосовно загальної системи норм про звільнення від покарання (яка не закріплена, на кшталт, системи покарань, передбаченої ст. 51 КК) є підсистемою норм про звільнення від покарання. Такі підсистеми норм про звільнення від покарання наділені ознаками системи: а) підсистема норм про звільнення від покарання утворена множинністю елементів (видів звільнення від покарання), які зазвичай відрізняються від інших підсистем (наприклад, підсистема видів звільнення від покарання неповнолітніх відрізняється від підсистеми норм про звільнення від відбування покарання неповнолітніми); б) кількість елементів (видів звільнення від покарання), що утворюють підсистему норм про звільнення від покарання, є вичерпною; вони визначені законом і лише законом можуть бути змінені; в) кожна підсистема пока-

рань має структурований характер; г) види звільнення від покарання, що входять до підсистеми, взаємозв'язані між собою і взаємодіють. Отже, підсистеми норм про звільнення від покарання за критерієм категорій осіб, які вчинили злочин, конструюються на основі системи норм про звільнення від покарання і співвідносяться як філософські категорії «частина» і «ціле».

Для прикладу розглянемо підсистему норм про звільнення від відбування покарання вагітних жінок. Ця підсистема норм, на нашу думку, включає такі види звільнення від відбування покарання: звільнення від відбування покарання з випробуванням вагітних жінок (ст. 79 КК); звільнення від відбування покарання вагітних жінок (ст. 83 КК); звільнення від подальшого відбування покарання у виді громадських робіт жінки, яка стала вагітною (ч. 3 ст. 37, ч. 9 ст. 154 КВК); звільнення від подальшого відбування покарання у виді виправних робіт жінки, яка стала вагітною (ч. 6 ст. 42, ч. 9 ст. 154 КВК); відстрочку виконання вироку вагітній засудженій (п. 2 ч. 1 ст. 536 КПК). Будь-який із зазначених видів звільнення від відбування покарання вагітних жінок хоча і має деякі спільні риси з іншими видами звільнення від відбування покарання, що формують інші підсистеми норм про звільнення від покарання вагітних жінок, проте має свою індивідуальну правову природу, зумовлену специфікою виду звільнення від відбування покарання.

Отже, види звільнення від покарання утворюють систему норм про звільнення від покарання, на якій ґрунтуються відповідні підсистеми норм про звільнення від покарання.

Н. В. Немеца, к.ю.н., вчений секретар
НДІ вивчення проблем злочинності
імені академіка В. В. Сташиса НАПрН
України

ЩОДО ДЕЯКИХ АСПЕКТІВ ПРОЯВУ СОЦІАЛЬНОЇ ФУНКЦІЇ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА

У тезах соціальна функція кримінального права розглядається в аспекті забезпечення ним балансу різноманітних соціальних інтересів. На прикладі окремих кримінально-правових інститутів доводиться, що за нинішнього стану кримінального